

NIEUWSTE GESCHIEDENIS

R. van der Laarse, ed., *Van goeden huize. Elite in en rondom Alkmaar in de negentiende eeuw* (Themanummer van *Oud Alkmaar*, XXV (2001) iii; Alkmaar: Historische vereniging Alkmaar, 2001, 152 blz., €15,-, ISBN 90 806806 1 3).

Wie op zoek gaat naar een globale karakteristiek van het Nederland van de negentiende eeuw zal steevast stuiten op de typeringen 'standensamenleving' en 'burgerlijke cultuur.' Juist in de afgelopen jaren zien we dat in het onderzoek van cultuurhistorici steeds meer vragen rijzen in verband met deze typeringen. Kennelijk is er behoefte om meer inzicht te krijgen in de aard, werking en dominantie van die burgerlijke cultuur. En wat is haar verbondenheid met de meer specifieke hiërarchieën die schuilgaan achter de notie standsverschillen? Zo merken de redacteurs Aerts en Te Velde in hun inleiding van de bundel *De stijl van de burger* (1998) bijvoorbeeld op: 'Als men de [negentiende-eeuwse] standensamenleving wil begrijpen, dan moet men aan het 'lagen'-model de voorstelling van een wereld die uit 'kringen' bestond, toevoegen. Die kringen waren allereerst lokaal. De standensamenleving had veel te maken met de zichtbaarheid die de stabiele plaatselijke — in de praktijk stedelijke — gemeenschap bood; en de daarin zo belangrijke reputatie werd gevestigd door horen en zeggen.'

Het leven in lokale, elitaire kringen — dat is toch vooral wat beschreven en geanalyseerd wordt in de bundel *Van goeden huize*. Daarin komen we mannen en vrouwen uit een aantal voorname, geadelde en niet-geadelde, families tegen. Zij hadden huizen en bezittingen in en bij Alkmaar rond 1900. Ze verschilden wel aanzienlijk in rijkdom en intellect, maar voor hun omgeving wilden ze allemaal respectabel en fatsoenlijk ogen. Hun nagelaten papieren, zoals brieven, dagboeken, geschreven herinneringen en eigendomsstukken, zijn te vinden in familiearchieven die bewaard worden in het Regionaal Archief Alkmaar (RAA). Onder begeleiding van historicus Rob van der Laarse (Universiteit van Amsterdam) en archivaris Harry de Raad (RAA) deden studenten geschiedenis onderzoek in deze familiearchieven. Dat resulteerde in vier afstudeerscripties, die speciaal voor deze uitgave werden bewerkt tot artikelen. Ze gaan over de familie Van Foreest op het landgoed Nijenburg bij Heiloo (auteur Maarten Prins), over de familie Fontein Verschuier en hun drang naar deftigheid in het Alkmaarse (Sonia de Waal) en over leden van de familie Van Reenen als stichters van de badplaats Bergen (Wouter de Haan).

Het vierde artikel (van Elsbeth Polman Tuin) is meer het portret van één persoon: de Friezin Cornelia Tigler Wybrandi, die trouwde met een telg uit de Alkmaarder ondernemersfamilie De Lange. Zo blijkt dat de familie Van Foreest steeds meer opging in het buitenleven, zonder dat dat tot een sterkere identificatie met haar adellijke wortels leidde. Bij de familie Fontein Verschuier, daarentegen, spande men zich meer in om een pas verworven adellijke status verder op te poetsen met de aankoop van land en buitenhuis. Huwelijken met adellijke partners bleven echter uit. Met het echtpaar De Lange-Tigler Wybrandi belanden we bij de ietwat minder deftige, tweede coterie van Alkmaar. Ook hier spelen visites, dienstpersoneel en inrichting van het huis een belangrijke rol in de representatie. Tenslotte komt uit het verhaal over drie generaties Van Reenen naar voren hoezeer zij, als burgemeesters en grootgrondbezitters, in een sfeer van *invention of tradition*, Bergen tot een gedistingeerde badplaats wilden maken. Daarbij was de hoofdrol weggelegd voor de Duitse echtgenote van een oudste zoon Van Reenen; zij was nota bene eerst zijn gouvernante geweest.

De artikelen laten zich ook goed lezen als variaties op één groter en omvattender thema, dat helder en prikkelend wordt uiteengezet in Rob van der Laarse's inleiding bij deze bundel:

‘Notabele levensvormen.’ In het jonge koninkrijk van Willem I ontstond een nieuwe ‘heersende klasse’ van notabelen, die het algemeen belang van het land moest vertegenwoordigen. Daarbij ging het — aanvankelijk — om een soort vervlechting van nationale politiek en lokale groepsbelangen. Kenmerkend voor deze notabelenstand was het onderlinge huwelijksverkeer, de hang naar het buitenleven, het in de ban geraken van ficties van adeldom en heerlijkheden én de afkeer van partijschap. De notabele dames en heren waren, aldus Van der Laarse, ‘half-adellijk en half-patricisch, half-aristocratisch en half-burgerlijk.’ Hun levenswijze is eerder deftig dan aristocratisch te noemen. Rond 1900 had deze stand van notabele families inmiddels een onmiskenbaar (vooral politiek) functieverlies geleden. Van der Laarse meent dat in die tijd deze families ook definitief kozen voor permanent wonen op het platteland óf in de stad. Alleen verder onderzoek kan duidelijk maken of die trend zich alleen in en rond Alkmaar manifesteerde of ook elders in Nederland.

Een sterk punt van de bundel is dat de lezer toegang krijgt tot de manieren waarop mannen en vooral vrouwen binnen deze families dachten over de kringen waarin zij verkeerden. Over het algemeen zijn de artikelen van deze jonge, pas afgestudeerde historici goed geschreven, hoewel in sommige vraagstelling én formulering van conclusies beter hadden gekund. Maar deze plooiën worden weer aardig glad gestreken door de inleiding van hun docent. Tenslotte: de uit de verschillende familiearchieven afkomstige foto’s in het boek laten nog eens goed zien hoezeer wooncultuur en gezinsleven de wereld van de notabelen rond 1900 bepaalden. En dat was zeker niet alleen het geval in en rond Alkmaar.

Yme Kuiper

O. W. Hoogerhuis, *Baren op Beveland. Vruchtbaarheid en zuigelingensterfte in Goes en omliggende dorpen gedurende de 19e eeuw* (Dissertatie Wageningen 2003, A. A. G. Bijdragen XLII; Wageningen: Afdeling agrarische geschiedenis, Wageningen Universiteit, 2003, 336 blz., ISBN 90 5808 858 8).

Deze mooie studie bewijst eens te meer hoeveel nauwkeurige informatie over het leven van historische actoren is te puren uit historisch-demografisch onderzoek. Hoogerhuis stelt zich ten doel een opmerkelijk gegeven uit de negentiende-eeuwse demografie van ons land te beschrijven en te duiden. In de provincie Zeeland lag de zuigelingensterfte tot het derde kwart van deze eeuw op een niveau dat aanzienlijk hoger was dan in de rest van het land. Nu gold rond 1850 dat dit het geval was voor heel west Nederland, maar zelfs in vergelijking met Noord-Holland en Zuid-Holland is de Zeeuwse zuigelingensterfte uitzonderlijk. In de jaren tachtig van de vorige eeuw hebben E. W. Hofstee aan de ene kant en C. Vandenbroeke, F. van Poppel en A. van der Woude aan de andere kant al gedebatteerd over de oorzaken van deze hoge zuigelingensterfte. Hofstee achtte de verzilting in het westen van Nederland reden voor de hoge sterfte onder zuigelingen, zijn opponenten zagen de oorzaak eerder in het al dan niet geven van borstvoeding en de lengte van de zoogperiode. Deze discussie wordt door Hoogerhuis nieuw leven ingeblazen door gebruik te maken van recente ontwikkelingen in de historische demografie. Met name de toegenomen belangstelling voor studies gebaseerd op gegevens van microniveau en het meer gesofisticeerd worden van de statistische methoden hebben onze kennis en inzichten in snel tempo verbeterd.

Hoogerhuis beschrijft na de historiografische en methodologische inleiding uitvoerig zijn onderzoeksgebied, dat naast Goes ook de omliggende dorpen Kloetinge, Kattendijke,